

SENJSKI USKOCI

ČUVARI NAŠEG JADRANA (1537—1617)

Mnogima se u XVI i XVII st. činilo da je Jadransko more puni dominij Venecije. Tu su njenu dominaciju na Jadranu priznavale i mnoge vele-sile tadanjega svijeta, i svaki ulaz neke strane flote u Jadran smatrao se povredom mletačkog teritorija. A kada je Venecija poslije kupnje Dalmacije 1409. uspjela da do 1420. g. zauzme cijelo naše primorje, osim Dubrovnika i njegova teritorija, ona je doista mogla u punoj mjeri, pomoću svoje jake ratne mornarice koja je stalno krstarila Jadranom, da uživa punu vlast na moru.

I tako je doista bilo stotinu i pedeset godina. A onda se ponovo probudio na našim obalama otpor. Ovaj put ne na srednjem Jadranu, u kraju Ardijejaca, Neretljana i Kačića, nego na sjevernom Primorju, u našem Senju.

Potomci hercegovačkih gorštaka, nasljednici nekad nesavladivih i buntovnih Dalmata, izbjegoše ispred turskog zuluma i, preko Klisa naseljeni u Senj, sanjahu o osveti Turcima. Kad ih je u tom Venecija htjela spriječiti, pa je godine 1557. čak blokirala Senj, postadoše Uskoci i Venecija ljuti neprijatelji do istrage.

Gotovo stotinu godina drhtali su mnogi turski i mletački mornari pred imenom Uskoka. Bilo je vremena kada se Venecija nije ničeg više bojala od njih, jer su bili hrabri, jedva dostupni i snalažljivi, neustrašivi u najvećim olujama, nesalomljivi i nesmiljeni s neprijateljem.

Kad je Bosna i Hercegovina pala pod Tursku, bježali su mnogi ljudi koji nisu htjeli da ostanu pod turskom vlašću, a oni borbeniji i voljni da postanu vojnici išli su u posljednji hrvatski slobodni grad Klis nad Solinom. Ove izbjeglice prozvaše se »Uskoci«.

Kad su Turci Klis god. 1537. osvojili, oni Uskoci koji preživješe pođoše u Senj na Hrvatskom primorju i ponudiše se da služe u carskoj vojsci kao plaćenici.

Brzo srodivši se s morem smatrali su ga Uskoci svojim i plovili su po njemu i radili na njemu po miloj volji ono što su sami smatrali za dobro. S druge je strane Venecija ovo more smatrala svojim i nije dopuštala nikome da po njemu bez njena odobrenja krstari ili plovi.

Te dvije u svojoj srži oprečne koncepcije iskorištavanja mora: mletačka trgovačka i političko-imperijalistička i uskočka koja je more smatrala slo-

bodnim poljem svoga djelovanja, ne obazirući se na teorije nikle u Veneciji o njenu teritorijalnom gospodstvu na Jadranu, sukobile su se do najvećih razmjera.

Ljuti neprijatelji Turaka, sanjajući o tome kako bi im mogli naškoditi i osvetiti im se Uskoci su doskora, upoznavši more, počeli preko Planinskog kanala i Zrmanje, ili preko dalmatinsko-mletačkog odnosno dubrovačkog teritorija provaljivati na turski, pljačkati i pustošiti ga.

Malo po malo broj se Uskoka povećavao, k njima su dolazili ne samo izbjeglice iz Turske nego mnogi mletački podanici koji su izbjegli zbog bilo kojega razloga s mletačkog teritorija. Te izbjeglice s mletačkog teritorija, tzv. venturini, bili su najzagriženiji, naročito kasnije kada su Uskoci počeli da napadaju ne samo turske lađe i podanike nego i mletačke.

U to vrijeme Venecija još je čvrsto stajala na načelu da je Jadransko more njen teritorij. S druge strane Turci su počeli da krive Veneciju da ona dopušta napadaje Uskoka, bilo na kopnu bilo na moru. Na traženje Turaka Venecija, koja je dotada dobrim okom gledala napadaje Uskoka na turske lađe i podanike, počela je da zabranjuje Uskocima prelaz preko svoga teritorija.

A kada je Turska Sulejmana Sajnoga zaprijetila Veneciji da će ona svojim ratnim lađama čuvati slobodu plovidbe svojih lađa i svoje građane na Jadranu, počeo Venecija ne samo zabranjivati Uskocima prolaz preko svoga teritorija nego i progoniti ih ukoliko bi ih zatekla na bilo kakvu djelu pljačke.

U vezi s time Venecija je god. 1557. blokirala Senj. Pri tome nije Venecija ostala, nego je naredila svojim lađama da sve Uskoke koje zarobe strogo i neumoljivo kažnjavaju, sve u želji da Turci ne prigovaraju Veneciji da ona neće ili ne može čuvati slobodu plovidbe na Jadranu.

S druge strane Uskoci, bijesni na takve mjere koje nisu ni mogli ni htjeli razumjeti, postadoše ljuti neprijatelji Venecije i počeoše mletačke trgovačke lađe napadati i pljačkati kao i turske. Borba između Venecije i Uskoka primila je obilježje najkrvavije borbe između najljućih neprijatelja.

Kako pored toga Uskoci nisu od svojih zapovjednika primali redovno svoju plaću, a venturini nisu plaće uopće imali, oni su često bili prisiljeni na pljačku turskog teritorija ili na gonjenje na moru da se prehrane.

Uskoci stvorise sada svoju tehniku napada i izmaka, oni nisu više izlazili na more u malim grupicama, nego je izlazilo više stotina ljudi na većem broju lađa.

I u vrijeme kada je cijela naša obala, osim Hrvatskog primorja i Dubrovačke republike bila pod vlašću Venecije, kada nijedna naša komuna nije smjela da poduzima ma kakve pomorske pothvate koji nisu bili u skladu sa solidnim stanjem koje je Venecija tokom stoljeća na moru izgradila, Uskoci su bili odraz one dominacije koja je bila duboko ukorijenjena u našem narodu i koja je izbijala sada na jednoj a sada na drugoj strani, neobuzdana i slobodna, stihijski velika i nesalomljiva. Već od pada Klisa i prijelaza Uskoka u Senj, a napose od god. 1557. Uskoci suvereno upotrebljavaju Jadransko more kao svoje na cijeloj njegovoj prostranosti od Kopra do Kotora. Zalijeću se kroz kanale i kanalice, između obale i otoka, između otoka i otočića, bez bojazni i smjelo, po najvećim olujama i bijesnim valovima, na strah i trepet svima onima koji nisu htjeli da im tu slobodu priznaju.

Tumačiti uskočko djelovanje kao gusarstvo, kao pljačku tuđe imovine, suviše je bornirano i suviše prilagođeno, zapravo ropski prilagođeno mletačkom trgovačkom shvaćanju prilika na moru.

Po kojem pravu smiju Mlečani biti gospodari mora, a Uskoci ne, po kojem pravu smiju Mlečani i drugi iskorištavati more a Uskoci ne, ako su i jedni i drugi na tom moru i ako Uskoci zapravo nikada nijesu zalazili na talijansku stranu Jadrana, nego su se uvijek, gotovo bez izuzetka držali samo istočnog njegova dijela?

Nema sumnje da se ne može pravdati poneka uskočka svirepost, koja je bila plod odgoja i osvete, ali se ne može pravdati ni mletačko ponašanje prema Uskocima, kada bi ih Mlečani uspjeli ponekad zarobiti, a koje je bilo grozno do strahota. A kako se može pravdati Tiepolovo osvajanje Karlobaga, ubistva karlobaških Uskoka i razaranja mjesta (g. 1592.) i toliko sličnog?

Venecija je branila svoju politiku na Jadranu, Uskoci su bili jedina smetnja njenu mirnom posjedovanju ovoga mora i jedini uzrok za prigovor koji joj je Turska postavljala da nije u stanju držati red na Jadranu i osigurati na njemu trgovačke lađe i trgovce. Prema tadanjem, a i današnjem međunarodnom shvaćanju, Venecija je bila u pravu. Ali to joj pravo nisu priznavali Uskoci koji su isto tako kao i ona bili na ovome moru.

Venecija je kupnjom stekla Dalmaciju i ona je po međunarodnom pravu imala puno pravo na teritorijalno more, ali to joj pravo nisu Uskoci nikada priznali. Oni su se prema tome i vladali.

Osamdeset godina Uskoci su bili emanacija našeg narodnog prava na moru, jedini izraz našeg prirodnog prava na ove obale na kojima smo tada kao Hrvati bili već tisuću godina, a kao potomci onih, koji su prije nas ove obale nastavali — punih pet hiljada godina. A tada, da nije bilo Uskoka, ne bi se ni znalo da na ovim obalama nije sve zamrlo u letargiji tuđinskog robovanja ili u brizi za stjecanjem bogatstva u zaštiti velikih.

Sudbina Uskoka nije bila odlučena na moru, nego diplomatskim putem, god. 1617. u Madridu. Prema madridskom sporazumu oni su morali napustiti more. Njihove su lađe spaljene. Tako su odlučili veliki: njemački car, španjolski kralj, nadvojvoda Austrije i Venecija, tadašnji gospodari velikih država i silnih mornarica.

I Uskoci su se morali tome pokoriti. Oni su bili slomljeni od neizmjerne jače snage od svoje, ali ne savinuti. Pogiboše u borbi kao najžešći lavovi.

U februaru 1618. godine ušla je u Senj njemačka posada. Tako je završena velika uskočka epopeja. Nakon osamdeset godina gospodarenja morem, s kojim su oni bili srasli, Uskoci se moradoše iseliti u unutrašnjost, prisiljeni od golemog internacionalnog aparata, koji je tražio njihovu žrtvu. Uskočka epopeja jedna je od najsajnijih stranica naše nacionalne historije.

Sasvim je krivo gledati na Uskoke kao na pljačkaše tuđe imovine, na neke drumske razbojнике. Oni to ni jedno ni drugo nisu bili. Uskoci su živjeli na moru i od mora, i u takvim prilikama u kojima su se oni nalazili nisu uvijek birali sredstva da dođu do mogućnosti da ishrane sebe i svoje. Pljačkali su trgovce, ali su ti trgovci pljačkali svoje mušterije u Veneciji ili na Levantu, istina na finiji način, ali ipak su ih pljačkali. Mi ne smijemo gledati na Uskoke s našeg današnjeg gledišta, nego s gledišta onog vremena u kojemu su oni živjeli.

Međutim za nas su oni hrabri moreplovci, kojima ni bure ni oluje nisu smetale; oni su gospodari i valova, i mora, i plovidbe na njemu. Ponosni i

gordi, osamdeset su godina prolazili ovim morem, stradali su i patili, ali se i probijali i izdržali sve do onoga momenta kada su se na njih okomila velika međunarodna zbivanja, u kojima oni nisu imali riječ, kao što su je imali na uzburkanim valovima Jadranskog mora.

U doba kada je ostali naš narod stenjao pod tuđim gospodstvom, osim jedine dubrovačke oaze, Uskoci su cijelom svijetu pokazali nesavladivu njegovu snagu.

Venecija koja se smatrala gospodaricom Jadrana nije u stvari to bila, jer su na njemu Uskoci, protiv njene volje i protiv njene goleme flote, po njemu slobodno plovili, dok im cijeli krajevi istočnog jadranskog mora plaćahu neko vrijeme danak.

Povijest Uskoka povijest je jednog malog, ali neopisivo hrabrog dijela našeg naroda, a njihova djela, ma koliko se činilo da nisu u suglasnosti s običnim shvaćanjem, pokazuju koliko vrijedi na našem moru pojedinac koji se ne boji ni najbjesnije bure ni najsvirepijeg protivnika, spreman uvijek da pogine ili ostane gospodar mora i valova, vjetrova i oluje, i kao borac koji sve daje za slobodu.

Veduta Senja iz uskočkog doba prema V. M. Coronelli, 1688.